

VARIA

Bogusław Sygit

Z dziejów kryminalistyki. Bronisław Łukomski – niedoceniony pionier kryminalistyki polskiej¹

W piśmiennictwie kryminalistycznym nadal brak jest wnikliwego studium dot. początków i rozwoju kryminalistyki na ziemiach polskich. Mamy jedynie kilka opracowań przyczynkarskich, głównie autorstwa W. Brzęka², K. Halickiego³, D. Burasa⁴, W. Bryła⁵, T. Bednarka⁶, W. Maciejko⁷, J. Misztala⁸, K. Sławika⁹, G. Kędzierskiej¹⁰, B. Sygita i zespołu¹¹, K. Furman-Łuszczak¹², B. Cichowicza¹³.

¹ Tekst cyt. za Księgą Jubileuszową W. Kotowskiego (Warszawa 2023, s. 205–219). Powracamy do niego z uwagi na pominięcie w nim istotnego zestawienia, na stronie s. 212).

² Zob. np. W. Brzęk, Pionierzy kryminalistyki polskiej, *Problemy Kryminalistyki* 1982, nr 155, s. 154–167; tegoż, Próba periodyzacji kryminalistyki, *Problemy Kryminalistyki* 1981, nr 150, s. 282–293, tegoż, Początki kryminalistyki w Polsce, *Kwartalnik Historia Nauki i Techniki* 1985, nr 2, s. 321–336.

³ K. Halicki, Polska i zagraniczna literatura oraz czasopisma z kryminalistyki, kryminologii, medycyny sądowej oraz opracowania dot. metod walki z przestępczością w okresie dwudziestolecia międzywojennego, *Problemy Kryminalistyki* 2012, nr 278(4), s. 69–83; tegoż, Od przestępstwa do kary. Przebieg dochodzenia kryminalnego, procesu karnego oraz egzekucji wyroku w Polsce w okresie międzywojennym w sprawach o morderstwo, *Problemy Kryminalistyki* 2010, nr 270, s. 71–84.

⁴ D. Buras, Kryminalistyczna działalność inspektora PP dr. Władysława Sobolewskiego w Polsce w okresie międzywojennym, *Problemy Kryminalistyki* 2010, nr 264, tegoż, Wykorzystanie metod kryminalistycznych w pracy organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości w świetle praktyki woj. Kieleckiego w okresie międzywojennym, *Problemy Kryminalistyki* 1997, nr 217.

⁵ W. Bryła, Zarys historii nauk kryminalistycznych na ziemiach polskich, *Pharmacopola*, nr 6 (2), s. 49–76.

⁶ T. Bednarek, Historia polskiej osmologii, *Problemy Kryminalistyki* 2011, nr 272.

⁷ W. Maciejko, J. Rzeszotarski, T. Tomaszewski, 50 lat polskiej fonoskopii, *Problemy Kryminalistyki* 2010, nr 269.

⁸ J. Misztal, Daktyloskopia w Polsce w XX wieku, *Problemy Kryminalistyki* 2008, nr 262.

⁹ K. Sławik, Z historii kryminalistycznego piśmiennictwa podręcznikowego, *Problemy Współczesnej Kryminalistyki* 2010, tom XIV, s. 311–326.

¹⁰ G. Kędzierska, Powstanie kryminalistyki, jej pionierzy w pr. zb. *Technika kryminalistyczna*, tom I, Szczytno 2007, s. 12–21.

Mimo tego można podjąć próbę ułożenia katalogu prac zwartych, które podejmowały problematykę zaliczoną dzisiaj do zagadnień kryminalistycznych, a wydanych w początkach tworzenia się tej nauki. Zestawienie to byłoby następujące:

1. „Służba śledcza zestawiona na podstawie dzieł fachowych dr Grossa i innych dla c.k. żandarmerii, Brody 1904.
2. H. Czerwiński, Kryminalistyka, Warszawa 1920.
3. Służba śledcza – podręcznik dla użytku Policji Państwowej, Warszawa 1920.
4. W. Ludwikowski, Podręcznik dla służby daktyloskopijnej, Warszawa 1920.
5. G. Lax, Policja kryminalna – praktyczny podręcznik dla użytku szkół policyjnych dla wykładowców w formie pytań i odpowiedzi, Stanisławów 1921.
6. M. Sonenberg, Praktyczny podręcznik dla urzędników kryminalnych, Warszawa 1921.
7. J. M. Windakiewicz, Balistyka, Warszawa 1923.
8. Podręcznik Policyjny, Mikołajów 1923.
9. B. Łukomski, Służba śledcza i taktyka kryminalna, Lwów 1924.
10. W. Makowski, Uniwersyteckie studium kryminalistyczne, Warszawa 1924.
11. T. Felsztyn, Nauk o broni, cz. I, Nauka o strzale, wyd. II, Warszawa 1925.
12. W. Stepek, Z. Hoffman-Krystyańczyk, Służba śledcza. Podręcznik dla organów bezpieczeństwa z 58 rycinami, wyd. II, Poznań 1926.
13. K. Raczyński, Z tajemnic kryminologa (najciekawsze motywy zbrodni, zdobywcze techniki śledczej i przykłady wykrycia przestępcy), Poznań 1927.
14. J. Piątkiewicz, G. Lax, J. Jakubiak, Służba śledcza. Podręcznik dla szkolenia funkcjonariuszów Policji Państwowej, Warszawa 1928.
15. K. Chodkiewicz, Technika i taktyka kryminalna, Przemyśl 1931.
16. Zbiór wiadomości z zakresu służby Żandarmerii, oprac. zb., Grudziądz 1932.
17. S. Łaguna, O identyfikacji broni, Warszawa 1933.
18. H. Kwieciński, Grafologia sądowa – zasady ekspertyzy dokumentów i analizy pisma, Warszawa 1936.
19. W. Sobolewski, Identyfikacja łusek i pocisków z krótkiej broni palnej do celów sądowych, Warszawa 1936.
20. S. Łaguna, O identyfikacji broni, Warszawa 1939.
21. T. Felsztyn, Balistyka, Lwów–Warszawa 1939.
22. Banaszak, Wykłady z prawa karnego i kryminalistyki dla funkcjonariuszy Policji Państwowej, brak daty wydania.

¹¹ B. Sygit, P. Pałka, P. Grzegorzczak, Balistyka kryminalistyczna w II RP. Doniesienie z badań, Problemy Współczesnej Kryminalistyki, t. X, s. 327–338.

¹² K. Furman-Łuszczak, Wybrane problemy polskiej kryminalistyki w okresie dwudziestolecia międzywojennego, Problemy Współczesnej Kryminalistyki, tom XVI, s. 55–56.

¹³ B. Ciechowicz, Początki polskiego systemu organów ścigania i kryminalistyki w latach międzywojennych, Problemy Współczesnej Kryminalistyki, tom XVIII, s. 137–154.

Trzeba przyznać, że jak na początki nauki kryminalistyki – zapotrzebowanie i jej popularyzowanie było znaczące¹⁴. Jednak autorzy tych prac zwartych i ich dzieła nie są przez współczesnych przedmiotem większego zainteresowania. Na dobrą sprawę – zajęto się jedynie Władysławem Sobolewskim uznając go „za najwybitniejszą postać polskiej międzywojennej kryminalistyki”¹⁵ nawet za „ojca polskiej kryminalistyki”¹⁶ oraz Kazimierzem (Stanisławem) Chodkiewiczem (majorem Żandarmerii, autorem wielu publikacji w „Gazecie Administracji i Policji Państwowej” oraz w gazecie „Na posterunku”, a przede wszystkim autorem podręcznika „Technika i taktyka kryminalna. Podręcznik dla organów bezpieczeństwa i sędziów śledczych, Przemysł 1931 r.)”¹⁷.

Natomiast o Bronisławie Łukomskim, twórcy podręcznika „Służba śledcza i taktyka kryminalna”, wydanego już w 1924 r. nie ma nawet wzmianki w takich pracach, jak np. „Kryminalistyce” P. Horszowskiego (1958 r.); „Kryminalistyce” M. Kulickiego, V. Kwiatkowskiej-Darul i L. Stęпки (2005); „Zarysie kryminalistyki Z. Czeczota i M. Czubalskiego (1972); „Początkach kryminalistyki” G. Kędzierskiej (w pr. zb. Technika kryminalistyczna, 2007), a nawet w Leksykonie policyjnym (2001), mimo, że B. Łukomski był komendantem policji lwowskiej i wypadło to odnotować; czy w cytowanych pracach K. Halickiego, B. Cichowicza i W. Bryły. Jedynie W. Brzęk przyznawał, że „autorem opracowania, w którym szczególnie dużo miejsca poświęcono kryminalistyce był B. Łukomski”¹⁸ oraz B. Sygit, który wymienia go w haśle „Twórcy i organizatorzy kryminalistyki”, zam. w Wielkiej Encyklopedii Prawa¹⁹.

Układ książki B. Łukomskiego

Oceniając go z punktu widzenia formalnego dzisiaj należałoby uznać jako dyskusyjny, a przede wszystkim niemalże chaotyczny, co niewątpliwie utrudniało lekturę. Prace podzielono na 5 działów. Pierwszy – nazwany „częścią ogólną” zawiera dwie grupy rozważań. W ramach pierwszej dot. organów śledczych omówiono czynności realizowane przez policję śledczą,

¹⁴ Dlatego nie można się zgodzić z opinią P. Horszowskiego, że „w okresie międzywojennym nie powstała żadna prawie naukowa literatura kryminalistyczna, zob. P. Horszowski, Kryminalistyka, Warszawa 1958, s. 31.

¹⁵ J. Kasprzak, B. Młodziejowski, W. Kasprzak, Kryminalistyka, Warszawa 2015, s. 21; G. Kędzierska, Powstanie kryminalistyki, *op. cit.*, s. 20; W. Brzęk, Pionierzy..., *op. cit.*, s. 165.

¹⁶ Zob. W. Bryła, Zarys historii..., *op. cit.*, s. 54 szerzej o W. Sobolewskim zob. np. D. Buras, Kryminalistyczna działalność inspektora PP dr. Władysława Sobolewskiego w Polsce w okresie międzywojennym, Problemy Kryminalistyki 2009, nr 264.

¹⁷ Szerzej o tej pracy zob. K. Sławik, Z historii kryminalistycznego piśmiennictwa, *op. cit.*, s. 311–326.

¹⁸ W. Brzęk, Pionierzy..., *op. cit.*, s. 165; tegoż, Początki..., *op. cit.*, s. 329.

¹⁹ B. Sygit, Twórcy i organizatorzy kryminalistyki, Wielka Encyklopedia Prawa, tom XXI, pod red. B. Hołysta i R. Hausera, Warszawa 2021, s. 343.

w związku z wyjaśnieniem spraw kryminalnych, a więc omawia min.: wizje lokalne, znajdowanie śladów na miejscu czynu, rewizje domowe i osobiste, obserwacje podejrzanych osób, przesłuchanie świadków i obwinionych. Po drugie – rodzaje badań niezbędnych przy „śledzeniu przestępstw” jak np.: badanie włosów, odczytywanie tajemnego pisma, obrazowe przedstawienie miejsca czynu, badanie pisma, stwierdzanie tożsamości osób nieznanych. Po trzecie – dot. wykorzystania osób, narzędzi i innych środków w toku prowadzenia śledztw, jak np. psów policyjnych, rzeczoznawców, mieszkańców czy wykorzystanie fotografii. Po czwarte – w ramach taktyki kryminalnej omawia np. kombinacje celem odkrycia sprawcy, korzystanie z usług konfidentów i pomocników policji (jak np. właściciele przedsiębiorstw, jubilerów, bankierów, właściciele lokali i hotelów, listonoszy, sprzedawców czasu do stanowczego działania organów śledczych.

Druga grupa odnosiła się do zachowań sprawców przestępstw. Przedstawiono więc np.: sztuczki zbrodniarzy, język złodziejski, stosowane rysunki, znaki i sygnały złodziejskie, przesady przestępców czy specyfikę zachowań sprawców narodowości cygańskiej.

Dział drugi – nazwano konsekwentnie „Szczegółowym”. Zaprezentowano w nim taktykę i technikę przestępczą realizowaną w toku następujących przestępstw: morderstw, rozbojów, kradzieży, pasterstwa, oszustwa, lichwy pieniężnej, podpalenia, pogróżek, przestępstw płciowych, szantażu, zbrodni politycznej, szpiegostwa i zdarzeń masowych. Rozważania tego działu miały największą wartość dla praktyki śledczej. Przedstawiono bowiem je wyjątkowo kompetentnie i wnikliwie. Dość powiedzieć, że omawiając np. kradzież – Autor przedstawił 20 ich kategorii, a oszustw – 32 rodzaje.

Dział trzeci – nie posiadał nazwy, dotyczył narzędzi umożliwiających rozpoznanie ludzi, a więc przybliżono aktualną wiedzę na temat: daktyloskopii, antropometrii i sporządzania portretu pamięciowego. Rozważania te – można było przedstawić w dziale I, w części dotyczącej wykorzystywania instrumentów ułatwiających prowadzenie śledztwa.

Dział czwarty – to charakterystyka zawodowych zbrodniarzy, a zamieszczone w nim wywody mają charakter kryminologiczny, jako że dotyczą: postępowania zbrodniarzy, ich intelektu, prezentują młodocianych przestępców, mówią o przestępczości kobiet, o zachowaniu się zbrodniarzy na wolności i w więzieniu, o używanych przezwiskach w środowisku zbrodniarzy”.

Pracę zamykał dział piąty – odnoszący się do techniki śledztwa. Mimo omówienia w dziale pierwszym „czynności śledczych i badań prowadzonych na potrzeby postępowań – w tym dziale uporządkowano tę wiedzę i zaprezentowano quasi algorytm przebiegu śledztw. Przybliżono wprawdzie organizację policji śledczej i jej zadania i przedmiot dochodzeń przygotowawczych, aby następnie omówić tok śledztw, a mianowicie: złożenie doniesienia karnego, przesłuchanie poszkodowanego, wynalezienie i przesłuchanie świad-

ków, wykrycie i oględziny przedmiotów dowodowych, wyszukiwanie i urzędowe oględziny śladów, zasięganie opinii rzeczoznawców, wysłedzenie i przesłuchanie podejrzanego, zamknięcie dochodzeń przygotowawczych i przesłanie doniesienia oskarżycielowi publicznemu.

Dla oceny czy układ pracy B. Łukomskiego był oryginalny, czy też powiełał wcześniejsze prace oraz czy był przykładem dla prac późniejszych – porównam go do układu zaprezentowanego wcześniej przez H. Grossa, w pracy z 1898 r. (będącej III wydaniem dzieła z 1893 r.) i podręcznika późniejszego – autorstwa K. Chodkiewicza z 1931 r.

Ad. 1 Podręcznik Hansa Grossa zawierał dwie części:

Część ogólną, w której omówiono m.in. takie kwestie jak: 1. instytucja sędziego śledczego, 2) przesłuchania, 3) oględziny i inne czynności na miejscu przestępstwa (przeszukanie, protokółowanie), 4) działania przed wyjazdem na miejsce przestępstwa

Część szczegółową, poświęconą m.in. problemom: 1) eksperci i ich znaczenie we wstępnym śledztwie, 2) prasa codzienna, 3) metody stosowane przez przestępców, 4) język przestępców, 5) cyganie, ich życie i charakterystyka, 6) przesady, 7) wiadomości o broni, 8) wykonywanie szkiców, modelowanie i inne metody zabezpieczenia śladów, 9) ślady stóp ludzkich i ślady ruchu, 10) ślady krwi, 11) czytanie zaszyfrowanych listów, 12) rodzaje obrażeń ciała, 13) kradzieże, 14) oszustwa, 15) podpalenia, 16) nieszczęśliwe wypadki na kolei, w fabrykach, 17) wycenianie szkód.

Ad. 2 Z kolei praca K. Chodkiewicza miała 3 części:

Część I dot. techniki kryminalnej, a jej ramach omówiono: 1) znaczenie psów policyjnych, 2) broń przestępców, 3) śladów i przedmiotów pozostawionych na miejscu czynu, 4) pism i dokumentów, 5) roli ekspertyz, 6) lica czynu, 7) sposobów stwierdzania tożsamości.

Część II odnosiła się do „taktyki kryminalnej ogólnej” – w tym omówiono: 1) podstawy wkraczania organów policji, 2) przygotowania do dochodzeń, 3) czynności na miejscu czynu, 4) przesłuchanie (świadka i podejrzanego), 5) wywiad kryminalny, 6) odtwarzanie obrazu kolejności faktów i opis czynności, 7) kombinacje celem ujęcia sprawcy, 8) czynności natury egzekucyjnej, 9) współdziałanie społeczeństwa w dochodzeniach

Część III – dot. taktyki kryminalnej szczegółowej, które obejmowała omówienie sposobów popełniania:

- przestępstw przeciw sile zbrojnej państwa (nadużycia poborowe i zbiegostwo),
- przestępstwa przeciw życiu i zbrodni (m.in. śmierć gwałtowna, dzieciobójstwo, otrucie, spędzenia płodu),
- przestępstwa przeciw mieniu (kradzieże, oszustwa, fałszerstwa i podpalenia).

Porównanie zawartości dzieła Łukomskiego z Grossa i Chodkiewicza pozwala stwierdzić, że: wykraczało poza treści stricte kryminalistyczne. Praca uwzględniała bowiem: 1) aspekty kryminologiczne przestępczości jak np. cha-

rakterystykę zawodowych zbrodniarzy (cały dział IV), zachowania po dokonaniu czynu przestępczego (np. ukrywanie łupu złodziejskiego (s. 111–112); 2) karnoprawne jak np. technikę prowadzenia czynności śledczych (cały dział V), czy tabelę orientacyjną najważniejszych przepisów proceduralnych (s. 236), metodykę śledztw w sprawach o włamania (s. 105–108), morderstwa (s. 70), przestępstwa płciowe (s. 148); 3) czy prawno-karne (np. omówienie istoty omawianych przestępstw, czy np. zamieszczenie tabeli orientacyjnej najpopularniejszych zbrodni (s. 235) i medyczno-sądowe (np. o śladach krwi, s. 52, o rodzajach śmierci (s. 74–81), o oględzinach zwłok i oznakach śmierci (s. 83–85).

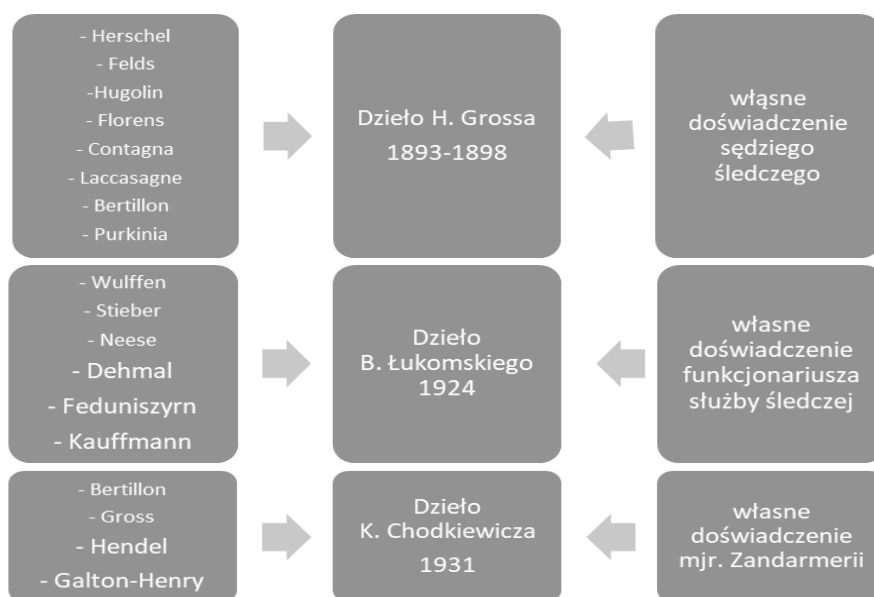
O ile wywody w pracy Grossa w lwiej części uwzględniały jego 24-letnią praktykę zawodową jako sędziego śledczego – to dzieło Łukomskiego – oparte było na doświadczeniu zdobytym jako funkcjonariusza służby śledczej. Stąd w książce Łukomskiego znajdziemy wiele ciekawych spostrzeżeń z punktu widzenia kryminalistycznego, niektóre mimo upływu 99 lat są aktualne, jak np.: o sfingowaniu zbrodni (s. 8, 58, 85), o fałszywych śladach (s. 9, 60), o selekcji śladów (s. 17), o znaczeniu drobiazgów dla procesu wykrywczego (s. 9), o sposobie rozwiązywania dylematu, czy ujmować sprawcę na etapie usiłowania zbrodni, czy pozwolić mu na jej dokonanie (s. 20), o konieczności rewidowania osobistego domowników w czasie przeprowadzania rewizji lokali (s. 20–24), o konieczności przestrzegania zasady *cherchez la femme* czyli szukaj kobiety, która mówi, że kobieta jest często źródłem zbrodni albo ze zbrodnią jest w najbliższym lub dalszym związku (s. 17–18), o dokonywaniu rekonstrukcji przypuszczalnych czynności przestępcy na faktycznym miejscu zbrodni, przy udziale rzeczoznawców (s. 19); o tym, że nawet najwytrawniejszy przestępca popełnia często „jakieś wielkie głupstwo” na miejscu zbrodni i tam należy je poszukiwać (s. 18).

Praca Łukomskiego, podobnie jak Grossa i Chodkiewicza poza wykorzystaniem doświadczeń zawodowych, nie jest dziełem oryginalnym. Autor ten jak i pozostali korzystał z wcześniejszych prac innych autorów. Obrazuje to poniższe zestawienie przedstawione na ryc. 1.

B. Łukomskiemu, jak i Grossowi i Chodkiewiczowi nie można czynić zarzutu wykorzystania wcześniejszych prac. Dowodziło to jedynie dobrego już warsztatu naukowego i w efekcie orientacji w dotychczasowym stanie piśmiennictwa z zakresu tworzącej się nauki kryminalistyki. Wielkim uchybieniem byłoby nieskorzystanie z funkcjonującego dorobku naukowego w tym zakresie. Tak też do tej kwestii podchodzą współcześni kryminaliści, zgodnie stwierdzający, że np. „H. Gross uogólnił wcześniejsze własne i cudze doświadczenia kryminalistyczne, zebrał rozproszone teoretyczne opracowania, wzbogacił je własnymi doświadczeniami”²⁰.

²⁰ Cyt. M. Kulicki, V. Kwiatkowska-Darul, L. Stępką, Kryminalistyka, Toruń 2005, s. 12, zob. podobne ustalenia np. K. Sławiaka, Kryminalistyka, Warszawa 2002, s. 12; G. Kędzier-

Ryc. 1.

Korzystanie z wcześniejszego dorobku zapewnia ciągłość nauki, pozwala nie zapomnieć o sprawdzonych, wartościowych ustaleniach bez potrzeby ponownego „wyważania otwartych drzwi”.

Ocena samego układu pracy B. Łukomskiego pozwala uznać go za oryginalny. Co prawda nie można zaliczyć go do klarownej prezentacji nauki kryminalistyki, ale i dzieło H. Grossa ma taką samą cechę. Jest to zrozumiałe. Kryminalistyka bowiem jako nauka, nabiera bowiem dopiero kształtu, a pierwsze prace zwarte z tego zakresu miały pomagać praktyce śledczej, stąd np. H. Gross w tytule pracy dopisał „Podręcznik dla sędziego śledczego”, a B. Łukomski „dla użytku policji państwowej i sędziów śledczych”.

Nie można więc podzielić opinii W. Brzęka²¹, że praca Łukomskiego choć „szczególnie dużo miejsca poświęca kryminalistyce”, to jednak „wniosła niewiele do rozwoju dyscypliny a była na ogół kompilacją dotychczasowej wiedzy” w tym zakresie. Takie zniechęcenie do „lektury tego dzieła” nie może służyć dobrze rozwojowi kryminalistyki, a szczególnie wdrożenia jej wielu rozwiązań ciągle aktualnych do praktyki śledczo-sądowej, a niejednokrotnie niewykorzystywanych.

ska, W. Kędziński (red.), Technika Kryminalistyczna, t. I, Szczytno 2007, s. 18, W. Brzęk, Pionierzy kryminalistyki polskiej, Problemy Kryminalistyki 1982, nr 155, s. 155.

²¹ W. Brzęk, Początki..., s. 329; tegoż, Pionierzy..., s. 165.